

Sokea soittaja

Julkaistu vuonna 1950 Pauli Oulasvirran (S.249.) toimittamassa Okkonen-Ockenström sukukirjassa.

Paljon on kirjoitettu vanhoista, unholaan häipyvistä, suomenkarjalaisista runolaulajista ja näiden yhteydessä myöskin runolaulujen säestimestä ikivanhasta kanteleesta.

Kanteleensoitto oli myöskin unhotuksiin jäädä, ellei viime vuosisadan loppupuoliskolla olisi ilmaantunut muutamia soittajia, jotka ottivat tämän kansallisen soittimen uudelleen käytäntöön. Näistä soittajista olivat mainituimmat Kreetta Haapasalo, Akilles Ockenström, Pasi Jääskeläinen ja Olli Suolahti.

Näistä soittajista *Adolf Akilles Ockenström* (S.240.) syntyi vuonna 1867 Kajaanissa ja käytti varsinkin ulkomaalaisilla konserttimatkoillaan taiteilijanimenään *Aatto Virtaa*. Jo kouluaikanaan, kun hän kävi Kuopion triviaalikoulua, oli hän innostunut kanteleensoittoon. Alkuopetusta hän sai isältään Aleksanteri Ockenströmiltä, joka vuorostaan harrasteli kanteleensoitantoa Elias Lönnrothin kanssa, joka niihin aikoihin oli Kajaanin lääkärinä. Kouluaikanaan Akilles oli tilaisuudessa kuulemaan Kuopion markkinoilla tunnetun runolaulajan ja kanteleensoittajan Kreetta Haapasalon yksinkertaisia ja sydämellisiä esityksiä. Kreetta Haapasalo, nälkävuosien ja kadon häätämänä, oli pakotettu kiertelemään ympäri maakuntaa ansaitakseen elatuksensa laululla ja kanteleensoitannolla. Ei tiennyt silloin nuori Akilles vielä, että hänenkin kohtalonsa oli oleva sama. Syksyllä 1885 sai Akilles silmiinsä vian, joka paheni siinä määrin, että hänestä pian tuli umpisokea. Siis 18-vuotiaana katkesi hänen koulu-uransa, joka hahmotteli insinööritutkintoa. Vanhempiansa köyhyiden takia oli hänen itsensä ansaittava leipänsä ja turvautui hän silloin musikaalisiin taipumuksiinsa. Hänen onnistui päästä Helsinkiin, jossa sai musiikin opetusta vuosina 1885–1887. Hänestä tuli ensin

pianonvirittäjä, joka olikin hänen vakinainen ammattinsa, mutta samalla hän harjoitteli edelleen kanteleensoittoa.

Eräässä kirjoituksessa ”Uudessa Suomettaressa” vuodelta 1890 kirjoitetaan kanteleen rakenteesta seuraavaa: ”Ne yritykset, mitä kanteleensoiton virkistytämiseksi ja parantamiseksi on tehty viime vuosina, ovat jääneet kovin yksityisiin piireihin. Vaikka Helsingissäkin jokin vuosi takaperin, saatiin kuulla eheä-äänistä kanteleensoittoa, tyydytään nykyään kuitenkin maalaistekoiseen, rämisevään kanteleeseen. Emme kuitenkaan usko, että pianotehtailija Engströmin rakentamat, Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseuran vuosijuhlissa 1887 palkitut kanteleet olisivat ihan jäljettämiin kadonneet. Tätä voimme sitä vähemmän uskoa, koska maamme ehdottomasti etevin soittaja vielä elää ja toimii maaseutukaupungissa. Tarkoitamme sokeaa kanteleensoittajaa, Akilles Ockenströmiä, jonka soitosta runoilijamme Z. Topeliuskin lausui kerran, ettei häntä voi Kreetta Haapasaloon, tuohon hänen nuoruuden ystäväänsä, edes verratakaan, sillä niin puhtaita ja vahvoja ovat äänet Engströmin kanteleissa ja niin taiteellisesti kehittyntä on soitto. Erotuksen täytyykin olla suuri, sillä lujasta ja raskaasta pyökkipuusta ovat laidat näissä palkinnon saaneissa kanteleissa. Viritys on niissä yhtä luja kuin pianoissa.”

Tämä edellä mainittu selostus oli erään ”maalaisnaisen” kanteleensoiton musiikkiarvostelun yhteydessä, joka oli paremmin innoittavaa laatua. Tämän yhteydessä voinen mainita, että setäni Akilles Ockenström, sai edellä mainitussa Nuorisoseuran juhlassa 1. palkinnon kanteleensoitossa ja palkintona oli 1. palkinnon saanut Egenströmin pianotehtaan

valmistama kantele. Tämä oli 30-kielinen konserttikantele, jota soittotaiteilija käytti kuolemaansa asti.

Alkuvuosina asusti Akilles Ockenström Oulussa, josta käsin hän teki konserttimatkoja ympäri Suomea kaikkiin kaupunkeihin ja myöskin maaseudulle. Myöhemmin muutti hän asumaan Helsinkiin ja ulotti konserttimatkansa jo ulkomaillekin Tukholmaan, Tallinnaan, Tarttoon ja Pietariin. Varsinkin Tukholmaan hän teki useita onnistuneita konserttimatkoja. Tukholman maailmannäyttelyn ajan 1896 hän soitteli Kuninkaallisen eläintarhan näyttelyalueella Skansenilla puettuna Väinämöisen pukuun. Sen aikaisessa kuvalehdessä ”Ny Illustrerad Tidning” on kuva Aatto Virrasta, kun hän Väinämöisen pukuun puettuna soittaa kannelta ja samassa yhteydessä on Hugo Samzelius’ en erittäin kiittävä arvostelu hänen taiteestaan.

Helsingissä ollessaan hänellä oli aina runsaasti oppilaita ja näiden välityksellä levisi jo melkein unohduksiin jäänyt kanteleensoitto laajalti ympäri maaseutuja. Hänellä oli myös asiakkaina runsas joukko pianonomistajia, jotka virityttivät hänellä pianonsa. Vaikka hän oli sokea, kykeni hän myös korjaamaan pianoja ja asettamaan niihin uusia kieliä. Konserteissa oli hänellä usein avustajana kuuluisia nuoria musiikkitaiteilijoita, joista mainittakoon Aino Achté ja Oskari Merikanto. Ohjelmanumeroissa herättivät aina suurta huomiota hänen omat sävellyksensä, joista parhaimmat olivat ”Metsän ruusu”, ”Pikku Margit”, ”Tuska” ja ”Elämäni satu”. Hän aloitti myös nuottivihkojen julkaisun kanteleensoitolle, mutta näistä ennätti ainoastaan ensimmäinen vihko ilmestyä ennen hänen kuolemaansa. Niitä on sittemmin jatkanut professori Ilmari Krohn.

Ja mitä hänen esityksistään sanottiin? Siihen saavat vastata sen aikaiset sanomalehtileikkeet, jotka ovat säilyneet jäljellä. Näitä on vuodesta 1888 lähemmäs

satakunta kappaletta, joista seuraavassa muutamia:

Päivälehti 17.11.1891: ”Herra A. Ockenströmin konsertissa sunnuntaina oli Ylioppilastalon sali kuulijoita täynnä. Konsertti oli onnistunut ja hauska, vaikka ohjelma oli melkein väsyttävän pitkä. Harvinaisen nautinnon tarjosi meille sellainen mestarillinen kanteleensoitto, kuin millaisena se herra Ockenströmin hyppysistä lähtee. Ihmetellä täytyy konsertinantajan omin päin hankkimaa kätevyyttä korvakuulon mukaan esittää niinkin vaikeita kappaleita kuin esim. ”Loin du Ball” kanteleella soitettuna on. Esitys oli aivan suurenmoista, mikä pianissimoa, pehmeätä kosketusta ja melodian musikaalista käsittelemistä koskee. Mutta myöskin useissa muissa kappaleissa tuli konsertinantajan harvinainen kätevyys ja etenkin kansanlauluissa hänen musikaalinen tunteellisuutensa esille. Yleisön suosionosoitukset olivat runsaat. Herra O. saikin soittaa useita numeroita yli ohjelman. Ansiokkaalla tavalla vaikuttivat konsertin monipuolisuuteen ja arvokkuuteen rouvat Achté ja Bonnevie, eräs naiskööri, herrat Leino, Bergholm ja Merikanto, jotka kaikki esityksillään saavuttivat runsasta suosiota.”

Louhi 26.7.1893: ”Kantelekonsertti Limingassa. Tunnettu kanteleensoittaja A. Ockenström antoi viime sunnuntaina konsertin Limingan kansakoulussa. Se oli kaikin puolin onnistunut ja innostunutta yleisöä oli Sali täynnä, joka mieltymystään osoitti vilkkailla kättentaputuksilla. Niinpä oli vieraita tähän tilaisuuteen tullut lähipitäjistäkin. Ohjelmanumeroista mainittakoon ensinnäkin monet kauniit suomalaiset kansanlaulut, joita hra O. soitti verrattoman hienosti, niistä huokui tosisuomalainen lyriikka. Muista numeroista ansaitsi huomiota Dellingerin kaunis ”Don Cesar” -marssi, Paciuksen ”Hymni Suomelle”, Decker-Shenkin ”Moskva” ja vielä ”Metsästyskööri” oopperasta ”Noita-ampuja”, Sivorin ”Kesä-ilta”, balladi näytelmästä ”Elinan surma”, ”Elämän satu”, valssi, konsertinantajan oma sävellys, Aaria

opperasta ”Bocaccio” säveltänyt Suppé ja lopuksi ”Porilaisten marssi”. Hra Ockenström on jo koko taiteilija alallaan, huoletti voipi antautua hienosti väreilevän soitantonsa nautintoon. Helähtelee kantelonsa kaihoa kuin iloa ja mahtiakin. Balladi ”Elinan surma” on vieno helmi, jossa tuo alakuloinen suomalainen sävel on perustuksena, sen kuulee mielellään uudestaan ja yhä uudestaan väsymättä. Sivorin Kesä-ilta on niin ikään, kaunis mielialojen tunnelma. Rajatonta ihastusta herätti säveltäjän ”Elämän satu” vaihtelevine sävelkuvineen, joissa kuitenkin kakerteli omituisen viehättävä vienosuruinen perussävel. Se, kuten useat muutkin kappaleet, pyynnöstä toistettiin.”

Aftonbladet (Tukholmassa) 17.9.1895, musiikkiarvostelija H. Samzelius kirjoittaa otsikoiden *Eräs kanteleensoittaja*. Suomen kansan vanhimpia soittimia ovat tuohitorvi, paimenpilli ja kantele. Kahta edellistä soitettiin ulkona luonnossa, viimeksi mainittua kotioiloissa. Paimentorven ääni kantautui kauaksi erämaassa, kun taasen kanteleensoiton vieno ääni hiveli korvaa iltapuhteiden aikana savupirttien pimennöissä. Väinämöisen, ”laulaja iänikuisen”, sanotaan keksineen kanteleen. Kalevalan runokokoelmissa, joissa ylistetään hänen urotekojaan ja erinomaista lahjakkuuttaan, kerrotaan hänen käynnistään taikalumouksellisessa Pohjolassa:

*”Vaka vanha Väinämöinen
kauan soitti kanteletta,
sekä soitti jotta lauloi,
jotta ilmankin iloitsi.
Soitto kuului kuun tupihin,
ilo päivän ikkunoille.
Kuu tuvastahan tulevi,
astui koivun konkelolle,
päivä päätyi linnastansa,
loihe latvahan petäjän
kanteletta kuulemahan,
iloa imehtimähän.”*

On varmaa, että ne äänet, jotka taiteellinen käsi voi esiinloihia kanteleen viritetyiltä kieliltä, ovat korkea-arvoisia

äänirikkaudessaan ja erinomaisesti sointuvat suomalaisen erämaan luontoon hiljaisena kuutamoisena iltana.

Kajaanilainen Aatto Virta, joka on Adolf Akilles Ockenströmin suomenkielinen taiteilijanimi, on jo kymmenen vuotta sitten sokeaksi tullut kanteleensoittaja. – Ruotsissa, missä myös ollaan vilkkaasti kiinnostuneita ikivanhaan kanteleensoittoon, on hän antanut julkisia konsertteja jo vuosina 1893 ja 1894 sekä nyt parin viikon ajan Skansenilla. Siellä Bollnäsin tuvassa on ollut tilaisuus kuulla häntä, missä hän vuorotellen soittaa uplantilaisen harpunsoittajan kanssa. Erinomaisella varmuudella ja taidolla hän soittelee väliin ilakoivia ja väliin surunvoittoisia kansanlauluja.

Virta, joka esiintyy kansanomaisessa Väinämöis-puvussa, sellaisessa, joksi sen Axel Gallén ja muut taiteilijat ovat kuvanneet, on sovittanut joukon suomalaisia kansanlauluja, joita hän esittää hauskoina sikermänä, joihin on otettu palasia vanhoista runolauluista. Hän esittää myös omia sävellyksiään 30-kielisellä kauniilla soittokojeellaan. Samalla varmuudella kuin hän kiinnittää kuuntelijan huomion kauniiseen kansansävelmään ”Minä seison korkealla vuorella” tai iloisen hupaisaan ”Ainoa olen talon tyttö”, samalla varmuudella hän kiehtoo heidän huomionsa omaan sävelluomukseensa ”Metsäruusu”.

Kauan ei saanut Akilles Ockenström vaikuttaa, sillä hän kuoli aivan nuorena, ainoastaan 31-vuotiaana. Soitantoa hän ehti harjoittaa kolmentoista vuoden ajan. Lupaava hänellä oli alku soitannon alalla, vaan kohtalo ei toisin säätänyt. Hän kuoli äkkiä kadulla asuntonsa edustalla. Nähtävästi aivohalvaus oli syynä hänen kuolemaansa ja se taasen lienee aiheutunut silmistä. Toisen silmänsä hän oli sitä paitsi loukannut sokeutensa aikana ja sen tilalla oli lasista tehty silmä. Hän kuoli loppiaisenä 1898 ja on haudattuna Malmin hautausmaalle. Hautausaattueessa oli paitsi hänen kahta veljeään, Frans ja Felix, jotka olivat saapuneet Oulusta, myöskin säveltäjä

Oskari Merikanto ja Suomalaisen Teatterin näyttelijät in corpore. Teatterin sepeleessä oli kirjoitettuna: ”Jätti kantelen jäljelle, soiton Suomelle soeraan.”

ARMAS OULASVIRTA (S.242.)